

УДК 347.44

Олена Андрєєва,

аспірантка кафедри цивільного права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА РИЗИКУ ІСТОТНОЇ ЗМІНИ ОБСТАВИН ЗА ДОГОВОРОМ: ПОНЯТТЯ ТА ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ*

У статті робиться спроба проаналізувати поняття ризику істотної зміни обставин за договором у доктрині цивільного права та в правозастосуванні. Автор аналізує підходи науковців до визначення цього питання, порівнює цю правову категорію із суміжними поняттями «випадок (непереборна сила)», «комерційний (підприємницький) ризик», наводить власне визначення поняття «ризик істотної зміни обставин за договором».

Ключові слова: істотна зміна обставин за договором, ризик, підприємницький ризик, випадок, непереборна сила.

Поняття «істотна зміна обставин за договором» у цілому та «ризик істотної зміни обставин» зокрема є одними із найменш досліджених питань у науці цивільного права. Саме така наукова нерозробленість вищенаведених категорій призводить до неможливості повною мірою використовувати їх на практиці. Сторони на етапі укладення договору можуть самостійно узгодити, на кого із них буде покладено ризик істотної зміни обставин за ним, або розподілити його між собою шляхом певного конструювання своїх прав та обов'язків у договорі. Визначення сторони, на яку покладається цей вид ризику, має надзвичайно важливе практичне значення щодо можливості змінити чи розірвати договір на підставі істотної зміни обставин за ним.

Вступаючи у договірні відносини шляхом укладення того чи іншого виду договору, сторони, за загальним правилом, очікують одна від одної належного виконання всіх зобов'язань, які виникають на його підставі. Встановлені ще в часи римського права принципи, що договори повинні виконуватись (*Pacta sunt servanda*), користь договору (*favor contractus*) знайшли своє відображення в сучасному українському цивільному законодавстві. Зокрема у ст. 629 Цивільного кодексу України (далі — ЦК України) встановлено, що договір є обов'язковим

для виконання сторонами. Звичайно, цей принцип є визначальним як для контрагентів за договором (приватний інтерес), так і для забезпечення стабільності цивільного обороту будь-якої країни (публічний (суспільний) інтерес).

Укладаючи договір, сторони не можуть наперед спрогнозувати, які обставини (зміна ціни товару, зміна курсу валют, прийняття нормативного акта, який забороняє або обмежує обіг певних товарів тощо) будуть мати визначальний вплив на розвиток їхнього договірного зобов'язання. Звичайно, якщо йдеться про укладення сторонами ряду договорів, які виконуються в момент їхнього укладання, то говорити про вплив на такі договірні зобов'язання обставин невідзначеності немає ніякого сенсу. Інша справа, якщо вести мову про довгострокові договори, укладені між учасниками цивільного обороту (в тому числі суб'єктами господарювання), момент укладення і виконання яких може бути розірваним у часі роками або навіть десятиліттями (кредитні договори, договори поставки, оренди тощо). В цій ситуації виконання договору в умовах зміни зовнішніх обставин може бути досить обтяжливим для сторін за договором.

Неможливість наперед передбачити вектори розвитку договірного зобов'язання та ті обставини, які матимуть на

* Рекомендовано до друку кафедрою цивільного права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

нього визначальний вплив, обумовлюється невизначеністю. Поява та існування невизначеності пояснюється різноманітними причинами (а саме відсутністю вичерпної інформації, наявністю впливу об'єктивних та суб'єктивних чинників на результати аналізу ризикованої ситуації, нестабільністю зовнішнього середовища діяльності суб'єкта, яка включає в себе чинники як правового, так і позаправового характеру) тощо.

Метою даної статті є: аналіз поняття ризику істотної зміни обставин за договором, визначення основних його ознак та узагальнення основних підходів судової практики щодо покладення ризиків істотної зміни обставин за договором на ту чи іншу сторону договірної зобов'язання.

Проблема впливу на договір обставин, які змінилися з моменту його укладення та мають вплив на його виконання, визначається цивілістичною доктриною, класичною темою договірної права, яка довгий час обговорюється вченими.

Серед учених, які в своїх працях досліджували питання істотної зміни обставин за договором у цілому, варто виокремити ряд як українських, так і зарубіжних науковців. Так, питання істотної зміни обставин за договором розробляли: Ю. Г. Басін, М. І. Брагінський, Т. В. Боднар, В. В. Вітрянський, Г. С. Васильєв, Ю. С. Гамбаров, Д. М. Генкін, О. С. Йоффе, Я. А. Магазінер, Л. А. Лунц, Н. С. Кузнецова тощо. Проблему ризику істотної зміни обставин за договором у своїх роботах вивчали: В. А. Ойгензіхт, Р. А. Майданик, Д. А. Архіпов, А. Ф. Вячеслав, А. Л. Назиков.

Соціальна цінність права в цілому і цивільного права зокрема полягає передусім у забезпеченні визначеності у взаємовідносинах учасників цивільного обороту. На забезпечення визначеності в правовому регулюванні спрямоване моделювання договорів, вказівка в законі на їх істотні умови, порядок укладення, зміни, розірвання тощо [1].

З метою врегулювання питання порядку та способу зміни (розірвання) договору внаслідок істотної зміни обставин до норм ЦК України було введено ст. 652. Саме в цій статті встановлено підстави та порядок зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин за ним. Звичайно, інтереси сторін можуть порушуватися будь-якою зміною обста-

вин, що виникають у процесі виконання договору. Проте лише *істотна зміна* обставин визнається підставою для вимоги про зміну чи розірвання договору [2].

Зауважимо, що ст. 652 ЦК України є однією із найбільш дискусійних у цивільному праві, причому як у теорії, так і в правозастосуванні. Треба підкреслити, що зазначена стаття спрямована на захист інтересів сторони (сторін) за договором, для якої (яких) виконання договору стало обтяжливим та таким, яке не відповідає її (їхнім) інтересам, які вона (вони) намагалася реалізувати, вступаючи у договірні правовідносини.

Істотна зміна обставин через призму судового розгляду справи сама по собі не є підставою для зміни або розірвання договору, якщо договором передбачено або з суті договору впливає інше. Так, наприклад, якщо сторони, укладаючи договір поставки на тривалий строк, передбачили, що зазначені в договорі ціни є твердими і не підлягають зміні чи коригуванню, то слід вважати, що сторони розподілили між собою ризик зміни ціни (як у бік збільшення, так і в бік зменшення). В даному випадку, якщо одна із сторін такого договору звернеться до суду із вимогою змінити чи розірвати договір на підставі ст. 652 ЦК України у зв'язку з істотним збільшенням (зменшенням) ринкових цін на певний товар, то швидше за все їй буде відмовлено. Підставою для такої відмови буде те, що сторони в момент укладення договору розподілили між собою ризики зміни ціни товару на власний розсуд, скориставшись диспозитивним методом правового регулювання та принципом свободи договору у цивільному праві. Повертаючись до нашої змодельованої ситуації, можемо зазначити, що у разі зміни ринкових цін на товар, який є предметом виконання відповідно до договору поставки, сторони можуть самостійно досягти згоди щодо зміни такої ціни. В даному разі варто лишень дотримуватися вимог ст. 654 ЦК України щодо форми внесення змін до договору.

Договір не може бути змінено або розірвано в судовому порядку тільки на підставі того, що обставини за ним істотно змінилися. В ч. 2 ст. 652 ЦК України чітко передбачено, що для зміни або розірвання договору на цій підставі необхідно, щоб існувала наявність нижченаведених чотирьох умов:

1) в момент укладення договору сторо-ни виходили з того, що така зміна обста-вин не настане; 2) зміна обставин зумов-лена причинами, які заінтересована сторона не могла усунути після їх виник-нення при всій турботливості та обачно-сті, які від неї вимагалися; 3) виконання договору порушило б співвідношення майнових інтересів сторін і позбавило б заінтересовану сторону того, на що вона розраховувала при укладенні договору; 4) із суті договору або звичаїв ділового обороту не впливає, що ризик зміни об-ставин несе заінтересована сторона.

Доктриною цивільного права поняття «ризик зміни обставин за договором» ви-значається як обтяження сторони госпо-дарсько-невігідними наслідками при зміні обставин. До того ж, якщо ризик припадає на одну із сторін, вона повинна виконати договір, навіть якщо це для неї збитково [3].

Заслугує на увагу думка дослідниці І. В. Волосенко, яка стверджує, що ри-зик істотної зміни обставин за договором слід віднести до ризиків, які не є різно-видом «страхового за своєю сутністю» ризику, оскільки ризик розірвання дого-вору у зв'язку з істотною зміною обста-вин, на відміну від страхового ризику, не пов'язаний з чітко визначеною ком-пенсацією у вигляді страхової премії і можливих втрат від дії цього ризику [4].

З метою детального визначення понят-тя «ризик істотної зміни обставин за до-говором» варто було б визначитися з тим, яким чином розмежувати поняття «випа-док (непереборна сила)» та «ризик істот-ної зміни обставин»; як співвідносяться поняття «обов'язок виконати взяті на се-бе за договором зобов'язання» та «мож-ливість змінити (розірвати) договір у зв'язку із істотною зміною обставин»; як співвідносяться поняття «ризик істотної зміни обставин за договором» та «комер-ційний (підприємницький) ризик» тощо.

Для того щоб відповісти на поставлені вище запитання, варто звернутися до ви-токів формування даної теорії, а саме до Римського приватного права.

Згаданий вище принцип *pacta sunt servanda* в римському праві мав певні особливості свого застосування, які були пов'язані із іншим не менш важливим принципом *clausula rebus sic stantibus* (застереження про незмінність обставин, а саме договір є чинним до того моменту,

поки обставини, які обумовили його укладення, є незмінними).

Деякі вчені навіть розглядали прин-цип *clausula rebus sic stantibus* як анти-под принципу *pacta sunt servanda* [5].

На нашу думку, такий висновок є пе-редчасним. Поняття «*clausula rebus sic stantibus*» було введено для того, щоб не порушувати баланс майнових інтересів між учасниками договірних зобов'язан-ня та уникнути надмірної обтяжливості виконання такого зобов'язання для його сторін, досягнути мети вступу у відпо-відні правовідносини шляхом реалізації свого інтересу.

Варто зазначити, що рецепція прин-ципу *clausula rebus sic stantibus* в ци-вільне законодавство України призвела до появи нового способу правового захис-ту, а саме позову про зміну чи розірван-ня договору у зв'язку з істотною зміною обставин за ним [6].

На нашу думку, статті 629, 652 ЦК України варто розглядати системно із статтями 3, 13, 607 ЦК України. Саме такий системний підхід дозволить сьо-годні визначити межі застосування прин-ципу *clausula rebus sic stantibus* та уник-нути зловживання однією із сторін дого-вірного зобов'язання своїми правами що-до зміни (розірвання) договору у зв'язку з істотною зміною обставин.

Зокрема на підставі узагальнюючого аналізу судової практики можемо ствер-джувати, що суди, розриваючи чи змі-нюючи договір на підставі ч. 2 ст. 652, найчастіше керуються наступними озна-ками *істотності* зміни обставин за до-говором:

1) *непередбачуваність* виникнення та-ких обставин у момент укладення догово-ру (об'єктивна ознака); 2) *тривалість* об-умовлених обставин (темпоральна озна-ка); 3) *невідворотність*; 4) *відсутність* ви-ни сторін договору щодо їх виникнення (суб'єктивна ознака).

Варто зазначити, що вищенаведені ознаки істотності зміни обставин за дого-вором частково перетинаються із ознака-ми поняття «випадок (непереборна си-ла)». Так, основними ознаками випадку (непереборної сили) треба назвати: над-звичайність та невідворотність події, від-сутність вини особи щодо її виникнення, неможливість завчасно передбачити та усунути такі події тощо [7]. Саме на цій підставі ризик істотної зміни обставин інколи ототожнюють із поняттям випад-

ку (непереборної сили) та наслідками, пов'язаними із впливом цих правових конструкцій. На нашу думку, така позиція не відповідає суті перелічених вище понять. Так, питання випадку (непереборної сили) розглядається цивільним законодавством у контексті звільнення від відповідальності особи, яка порушила зобов'язання (ст. 617 ЦК України). А саме, до особи, яка порушила зобов'язання в результаті дії випадку (непереборної сили), не будуть застосовуватися правові наслідки порушення зобов'язання, встановлені у ст. 611 ЦК України. Проте це не позбавляє сторону, за загальним правилом, можливості виконати взяті на себе зобов'язання за договором у разі, коли дія випадку (непереборної сили) припиниться. Виключенням із цього загального правила є умови, встановлені ст. 607 ЦК України, та наслідки, які з цим пов'язані. Зокрема, якщо дія випадку або непереборної сили мала наслідком неможливість виконання зобов'язання за договором (як фактичну, так і юридичну), то зобов'язання за договором припиняються.

Якщо вести мову про істотну зміну обставин за договором та зміну договору на цій підставі, то відповідно до ч. 1 ст. 653 ЦК України договірне зобов'язання має бути виконане стороною, проте вже з урахуванням змінених умов (предмета, місця, строку тощо). В разі розірвання договору (в т. ч. на підставі істотної зміни обставин) — зобов'язання між сторонами припиняються (ч. 2 ст. 653 ЦК України).

Також варто зазначити, що сторони в договорі можуть самостійно узгодити умови щодо розподілу між собою ризику істотної зміни обставин за ним, внаслідок впливу випадку (непереборної сили) на договірні зобов'язання (в т. ч. тривалого). Так, сторони можуть самостійно досягти домовленості та виразити її в умовах договору щодо:

- порядку розірвання договору та відповідних правових наслідків у зв'язку із цим, якщо вплив обставин випадку (непереборної сили) (в т. ч. тривалий) спричинив втрату інтересу сторони (сторін), яким вони керувалися при вступі у договірні правовідносини;
- зміни умов договору (шляхом, наприклад, відстрочення виконання зобов'язань за ним).

На нашу думку, варто було б більш

ґрунтовно зупинитися на питанні співвідношення понять «ризик зміни обставин за договором» та «комерційний (підприємницький) ризик».

З метою уникнення детального аналізу ознак поняття «комерційний (підприємницький) ризик», адже це не є предметом нашого дослідження, наведемо загальне визначення цього поняття, яким оперує доктрина цивільного права. Так, комерційний (підприємницький) ризик — це правова конструкція розподілу ймовірних негативних наслідків взаємодії господарюючих суб'єктів, а також негативних наслідків здійснення підприємницької діяльності при вирішенні спорів між суб'єктами такої діяльності та (або) за їх участі [8].

Судова практика в Україні йде таким чином, що не відносить до істотної зміни обставин за договором, сторонами (сторонами) за яким є суб'єкти господарювання, подальше банкрутство одного з них, внесення змін до статуту шляхом виключення певних видів господарської діяльності, зміни мети діяльності юридичної особи, наслідки світової фінансової кризи тощо. Всі вищевказані обставини класифікуються як ризики комерційної (підприємницької) діяльності, які покладаються на конкретного суб'єкта господарювання. Так, показовою у цьому плані є постанова Одеського апеляційного господарського суду від 11.05.2010 р. за № 30/38-10-832, якою було скасовано рішення суду першої інстанції щодо розірвання договору оренди судна, укладеного на 20 років (1994—2014 рр.) на тій підставі, «...що економічна криза в країні носить загальний характер та в певній мірі стосується обох договірних сторін, не може бути самостійно віднесена до зміни обставин укладання конкретних договорів оренди, якими сторони керувалися, та [бути] підставою для його розірвання на користь однієї з них» [9].

«Неможливість використання орендованого судна в зв'язку із змінами підприємницької діяльності, збитки, пов'язані з утриманням позивачем судна, на які він не розраховував, стосуються діяльності позивача, ризик зміни обставин щодо діяльності утримання орендованого судна цілком покладається на нього і не може бути ризиком іншої сторони, оскільки в протилежному випадку порушується принцип збалансованості інтересів сторін» [10].

Аналіз судової практики щодо зміни (розірвання) договору внаслідок істотної зміни обставин за ним дає підстави визначити, що саме правозастосовчі органи вкладають у поняття «істотна зміна обставин», «ризик істотної зміни обставин».

Так, у зв'язку з істотною зміною обставин договір може бути за рішенням суду розірваний (за загальним правилом). Зміна договору за рішенням суду може відбутися лише у виняткових випадках, коли: 1) його розірвання суперечить суспільним інтересам; 2) потягне шкоду для сторін, яка значно перевищує затрати, необхідні для виконання договору на умовах, змінених судом.

На нашу думку, пріоритет розірвання договору у судовому порядку (над внесенням змін до нього) пояснюється диспозитивним методом цивільно-правового регулювання та дією принципу свободи договору. Адже, якби сторони дійшли згоди щодо внесення змін до договору, вони б не зверталися до суду, вирішуючи це питання. Сам факт звернення до суду та судове провадження передбачає наявний спір щодо цього питання. Зміна договору судом означала б втручання у приватноправові інтереси сторін договору, що, в свою чергу, потягло б необхідність його виконання на умовах, які стороною добровільно узгоджені не були (неприйнятних).

Визначальною у цьому плані є позиція законодавця щодо договору підяду. Так, у ч. 5 ст. 844 ЦК України встановлено, що у разі істотного зростання вартості матеріалів, які мали бути надані підрядником, а також вартості послуг, що надавалися йому іншими особами, підрядник має право вимагати збільшення кошторису. У разі відмови замовника від такого збільшення підрядник має право вимагати розірвання договору.

Очевидно, що необхідність розірвання договору підрядником буде обґрунтовуватися на підставі ст. 652 ЦК України щодо істотної зміни обставин за таким договором (у нашому змодельованому випадку — вартості матеріалів). Деякими науковцями обґрунтовується позиція, що ст. 652 ЦК України та ч. 5 ст. 844 ЦК України суперечать одна одній та наголошують на тому, що законодавцем безпідставно не допускається зміна ціни договору [11].

На нашу думку, позицію законодавця можна пояснити наступним. По-перше,

відповідно до ч. 1 ст. 837 ЦК України поняття договору підяду визначено як такого, за умовами якого підрядник виконує *на свій ризик* певну роботу за завданням замовника. Ризик (ймовірність настання не вигідних обставин (у т. ч. і збільшення ціни договору) покладається на підрядника. По-друге, у разі збільшення за ініціативою підрядника в судовому порядку кошторису (внаслідок істотного зростання вартості матеріалу або інших супутніх послуг) на замовника покладається обов'язок виконати договір шляхом передачі підрядникові певної грошової суми для оплати вартості матеріалів, устаткування чи інших послуг, наданих підрядникові третіми особами. Виконання умов такого договору може бути майново обтяжливим для замовника. Саме тому законодавець дозволяє сторонам на власний розсуд досягти згоди щодо врегулювання ціни договору шляхом домовленостей, а вже в разі, коли такої домовленості не буде досягнуто — розірвати договір у судовому порядку.

Сучасна українська судова практика йде таким шляхом, що допускає внесення змін до договору в двох випадках:

1) якщо такі зміни були пов'язані із збільшенням нормативної грошової оцінки землі як підстави для збільшення орендної плати за земельну ділянку, що належить до земель державної (комунальної) власності.

Як приклад, із судової практики щодо внесення змін до договору можна навести постанову Вищого господарського суду України від 03.12.2013 р. у справі за № 916/268/13-г, якою було збільшено орендну плату за земельну ділянку у зв'язку із збільшенням нормативної грошової оцінки землі та внесено відповідні зміни до пункту договору [12];

2) прийняття нормативного акта, який перешкоджає виконанню договору на умовах, які були у ньому узгоджені сторонами.

Так, постановою Вищого господарського суду України від 19.11.2013 р. у справі № 910/4944/13 було внесено зміни до договору купівлі-продажу у зв'язку із прийняттям Закону України «Про мораторій на зміну цільового призначення окремих земельних ділянок рекреаційного призначення в містах та інших населених пунктах» від 17.03.2011 р. № 3159-VI. Відповідно до вищезазначеної постанови було змінено пункт договору (яким було вста-

новлено конкретну дату виконання зобов'язань) шляхом продовження строку здачі спортивного об'єкта (відкладальна умова), а саме наводиться наступне формулювання: «Протягом п'яти років після закінчення мораторію на зміну цільового призначення земельних ділянок об'єктів фізичної культури і спорту, введеного Законом України «Про мораторій на зміну цільового призначення окремих земельних ділянок рекреаційного призначення в містах та інших населених пунктах», добудувати і ввести в експлуатацію багатофункціональний універсальний комплекс, який об'єднує в собі приміщення спортивного, торговельного, адміністративного, суспільного і інших призначень» [13].

Підбиваючи підсумок викладеному, можемо зробити такі узагальнюючі висновки.

— «ризик істотної зміни обставин за договором» — це ймовірність (можливість) покладення на сторону договірної зобов'язання невігідних майнових наслідків законом або договором при виконанні взятих на себе зобов'язань у разі істотної зміни тих обставин, якими керувалися сторони при вступі у договірні правовідносини, що, в свою чергу, може призвести до порушення балансу майнових інтересів сторін;

— договір може бути змінений (розірваний) судом на підставі істотної зміни обставин лише в тому випадку, якщо одночасно є наявними умови, передбачені ч. 2 ст. 652 ЦК України;

— ознаками істотності щодо зміни обставин за договором варто визначити: 1) непередбачуваність виникнення

таких обставин у момент укладення договору (об'єктивна ознака); 2) тривалість обумовлених обставин (темпоральна ознака); 3) невідоротність; 4) відсутність вини сторін договору щодо їх виникнення (суб'єктивна ознака);

— пріоритет розірвання договору судом над зміною його у зв'язку з істотною зміною обставин (яка можлива виключно у випадках, передбачених п. 4 ст. 652 ЦК України) пояснюється диспозитивним методом правового регулювання цивільних відносин та принципом свободи договору. Зміна договору судом означала б втручання у приватноправові інтереси сторін договору;

— судова практика України йде таким чином, що не визнає істотною зміною обставин за договором фінансову кризу, банкрутство суб'єкта господарювання та підприємницькі (комерційні) ризики, які пов'язані зі здійсненням стороною за договором (суб'єкта господарювання) своєї господарської діяльності;

— істотною зміною обставин за договором судовою практикою визнається: прийняття нормативного акта, який унеможлиблює виконання взятих на себе зобов'язань за договором належним чином, зміна нормативної грошової оцінки землі тощо.

На підставі отриманих висновків буде здійснено подальше наукове дослідження та аналіз поняття «ризик істотної зміни обставин за договором» та його використання як національним правом, так і правом зарубіжних країн.

ПРИМІТКИ

1. Богданов Е. В. Категории «определенность» и «неопределенность» как элементы договорного регулирования общественных отношений / Е. В. Богданов // Законодательство и экономика. — 2012. — № 4. — С. 21—28.

2. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2 т. / за ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. — 5-те вид., перероб. і допов. — К. : Юрінком Інтер, 2013. — Т. II. — С. 214.

3. Майданик Р. А. Аномалії в цивільному праві України : навч.-практ. посіб. / відп. ред. Р. А. Майданик. — К. : Юстініан, 2007. — С. 112.

4. Волосенко І. В. Ризик у цивільному праві (поняття, природа, види) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право, міжнародне приватне право» / І. В. Волосенко. — К., 2011. — С. 13.

5. Назыков А. Л. «Оговорка о неизменности обстоятельств» и ее рецепция в российском гражданском праве (clausula rebus sic stantibus) : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук. : спец. 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / А. Л. Назыков. — Ростов-на-Дону, 2007. — С. 4.

6. Там само. — С. 7.

7. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2 т. / за ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. — 5-те вид., перероб. і допов. — К. : Юрінком Інтер, 2013. — Т. II. — С. 173—174.

8. Власова А. С. Риск как признак предпринимательской деятельности : дис. ... канд. юрид. наук. : спец. 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / А. С. Власова. — М., 2009. — С. 8.

9. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. — Справа № 30/38-10-832. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/9582592>.

10. Там само.

11. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2 т. / за ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. — 5-те вид., перероб. і допов. — К. : Юрінком Інтер, 2013. — Т. II. — С. 13—14.

12. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. — Справа № 916/268/13-г. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/35751070>.

13. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. — Справа № 910/4944/13. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/35361740>.

Андреева Елена. Гражданско-правовая характеристика риска существенного изменения обстоятельств по договору: понятие и практическое значение.

В статье делается попытка проанализировать понятие риска существенного изменения обстоятельств по договору в доктрине гражданского права и в правоприменении. Автор статьи анализирует подходы ученых к определению этого понятия, сравнивает эту правовую категорию со смежными понятиями «случай (непреодолимая сила)», «коммерческий (предпринимательский) риск», приводит собственное определение понятия «риск существенного изменения обстоятельств по договору».

Ключевые слова: *существенное изменение обстоятельств по договору, риск, предпринимательский риск, случай, непреодолимая сила.*

Andreieva Olena. Civil characteristic of the risk of significant change in the circumstances under the contract: concept and practical meaning.

This article attempts to analyze the concept of the risk significant change in the circumstances under the contract. This article describes the scientific approaches to the definition of the subject, compares this legal category with others. The author gives his own definition of the term «the risk of significant change in the circumstances under the contract».

Key words: *the risk of significant change in the circumstances under the contract, risk, business risk.*